

Vraaggesprek met Dick Tommel

John Lowe en Christiaan de Vries

Je hebt als enige in de D66-fractie tegen Nederlandse deelname aan de Golfoorlog gestemd. Kun je deze positie nader toelichten?

"Ik heb tegen gestemd omdat ik ontzettend opzie tegen het voeren van oorlog. De stelling werd verdedigd dat door de Nederlandse bijdrage aan de oorlog de druk op Saddam Hoessein vergroot zou worden. Ik geloofde daar niet in, je meet je een rol aan die er helemaal niet is. Daar kwam nog bij dat Nederland niet betrokken was bij de beslissing over de vraag of er wel of geen oorlog moest worden gevoerd. Deze beslissing werd in feite door de Verenigde Staten genomen. Maar door zó nadrukkelijk steun te betuigen in de trant van: als jullie het gaan doen, dan doen wij mee, jaag je de spanning alleen maar op. Indien de andere landen de Verenigde Staten er op hadden gewezen dat de oorlog wel begonnen kon worden, maar zij daar de verantwoordelijkheid voor zouden dragen, dan was dit conflict wellicht niet uitgebroken. Ik zeg misschien, want het blijft speculeren.

We hadden geloof ik, de boycot een redelijke kans moeten geven. Zelfs van den Broek stelde dat, om resultaat te boeken, je minstens een half tot één jaar nodig had gehad. Dat hebben we dus niet gehad."

Kun je nog spreken over een rechtvaardige oorlog als de grens tussen rationaliteit en irrationaliteit diffuus is, en nu in Irak het exterminisme woekert?

"Irrationeel was het altijd al. Saddam heeft nooit zijn houding gewijzigd. Hij hield Irak in repressie gedompeld, terwijl vanuit het Westen zijn clan bewapend werd. Bovendien is het verschijnsel Saddam symptomatisch voor de verhoudingen in het Midden-Oosten. De Arabische wereld is een verscheurde wereld waarin dictaturen domineren. Door de oorlog trad deze verscheurdheid in politieke zin aan het licht: een deel van de Arabische staten koos de zijde van het Westen. En over irrationaliteit gesproken, de parallel met elke andere militaire dictatuur wordt zichtbaar omdat ook Saddam zich verkeek op het

*Een vraaggesprek met een
geëngageerd Kamerlid.
Wij spraken over
rationaliteit en irrationaliteit
rond de Golfoorlog en over
politiek en ideologie.
Een impressie.*

eigen militaire vermogen. Hier is een vergelijking mogelijk met Hitler: het instandhouden van een obsessiebeeld van de eigen macht. Dat is een essentieel verschil met democratische staten, in dictaturen functioneert een repressief militair apparaat gescheiden van de maatschappij. De repressie en de irrationaliteit van het handelen van het Iraakse regime worden alleen maar duidelij-

ker als je bedenkt dat de bevolking net een grote oorlog achter de rug had. Dan is het ook extra zuur als je Saddam hoorde spreken over een rechtvaardige oorlog. Er bestaat in mijn ogen al nooit een rechtvaardige oorlog. Echter, Irak schond de rechtsorde door Koeweit te annexeren. Als anderen dan proberen de situatie te herstellen, dan is in principe het gebruik van wapens te betreuren, maar daarmee nog niet ongerechtvaardigd."

Heb je geen behoefte gehad om de pers in te schakelen, gezien je afwijkende standpunt?

"Absoluut niet! De fractie had een standpunt en dat was goed verwoord. Ik had geen behoefte om reclame te maken voor mijn eigen meningen. Deelname aan de oorlog op grond van het motief van internationale solidariteit is op zichzelf een respectabele zienswijze. Ik vond dus dat de fractie in meerderheid een heel verstandig en goed onderbouwd standpunt had, alleen ik deelde het niet maar had geen behoefte dit te accentueren.

Kijk, je aarzelt op het moment van stemming, iedereen. Als over zo'n onderwerp niet wordt gearzeld dan deugt er iets niet. Er moet iets blijven van: het debat is er en je hoort de argumenten van anderen. Echt luisteren betekent dat je blijft aarzelen tot het laatste moment. Je claimt natuurlijk wel een plek voor jezelf. Maar als je daar bovenop nog zou vinden dat via de media moet worden duidelijk gemaakt dat de anderen het niet goed hebben gezien, dan vraag je wel ontzettend veel van de fractie. Als ik Bolkestein hoor zeggen dat Pronk moet aftreden omdat hij het kabinet niet steunt, dan denk ik, wat een griezelige opmerking! Kijk, Pronk had zijn bedenkingen, maar hij onttrekt zich niet aan zijn verplichtingen, en dat pleit voor hem."

Over irrationaliteit gesproken, is het niet merkwaardig

John Lowe is student geschiedenis; Christiaan de Vries directeur van het wetenschappelijk bureau van D66.

dat het respect voor de soevereiniteit zwaarder moet wegen dan het schaden van het rechtssysteem en de mensenrechten?

"Ik heb zelf wel eens gedacht dat de enige rechtvaardiging voor deze oorlog het verwijderen van Saddams regime zou zijn. Mensenlevens tellen kennelijk niet. Trouwens, ook in de Tweede Wereldoorlog niet. Toen was het ook de bezetting van andere landen die de aanzet vormde tot een geallieerde oorlogsverklaring aan het Derde Rijk, en niet de Jodenvervolging of de verschrikkingen die men in de concentratiekampen moest ondergaan. Wat de interstate-lijke betrekkingen betreft geldt dat hierin consequent zou moeten worden opgetreden. Verontwaardiging over de schending van de rechtsorde is heel selectief. Staten werden en worden ingelijfd, Oost-Timor, Tibet, de Baltische Staten, etc. Er wordt niet altijd op dezelfde manier op de schending van de rechtsorde gereageerd. En dat zou wel het geval moeten zijn."

Zou je kunnen zeggen dat in een nieuwe wereldorde de dictaturen een bijzonder probleem of zelfs een achterhaald verschijnsel worden? Is dat wat je in Europa zag, ook aan de hand op wereldschaal: namelijk toch een tendentiële integratie langs economische lijnen, die weer de basis zou kunnen vormen voor een democratische orde?

"Het onderscheid tussen niet economisch geïntegreerde maatschappijen en dictaturen is flinterdun. Kijk naar wat er in Mali gebeurt, Ivoorkust en Albanië.

Er komt wel een pseudo-democratiseringsgolf op gang. Steeds meer bevolkingen eisen invloed op. Concessies worden gedaan, maar democratie, dat is wat anders."

Wat is daar voor nodig?

"In elk geval is er een nationale politieke overgangsvorm nodig. Bijvoorbeeld Zimbabwe, daar zie je een één-partijstaat als overgangsfiguur en als vorm van integratie van staat en maatschappij. Spreekt dit politieke systeem de bevolking enigzins aan, dan kan een regime het volhouden, met een zeker beroep op elementair nationalisme. Dat is ook het onderscheid met Kaunda in Zambia, of de moeilijkheden die Nyerere in Tanzania ontmoette. Men wilde naar kleinschalige coöperatieve gemeenschappen. De individuele behoeften van zo'n kleinschalige gemeen-

schap botsen dan uiteindelijk met het streven naar een nationale politieke eenheid; er ontstaat dan een proces aantrekking en afstoting door een geforceerde collectieve identiteit. Het is dus interessant om te zien wat er in Koeweit gaat gebeuren, omdat in dit land de politieke macht traditioneel is gebaseerd op de familiestructuur: democratie komt niet in het woordenboek voor. Het Westen zou dus als katalysator moeten optreden. Toch schuilt hierin een paradox. Via ontwikkelingssamenwerking, en de eisen die aan financiering worden gesteld, wordt het westers model als zaligmakend voorgesteld. En dat terwijl wij zelf en zeker als D66 vinden dat ons systeem niet helemaal deugt."

Tweede Kamerlid Dick Tommel

Zit er niet een zekere tragiek in de ogenschijnlijke onmogelijkheid voor deze landen om een eigen geschiedenis te kunnen opbouwen?

"Dat kan je wel zeggen, maar de nieuw geïntroduceerde modellen blijven toch gebonden aan de bestaande machtsstructuren. Kijk naar de ontwikkelingen in Oost-Europa. Meer partijen, maar democratie? In het westen wordt er vaak te simpel over gedacht. Zie wat er met Burger Forum in Oost-Duitsland is geschied. West-Duitsland heeft zijn grote politieke formaties als tanks over het Oostduitse zaaiveld laten daveren. Het probleem is het westers economisch superioriteitsgevoel. Dit gevoel sluit aan bij de armoedebeleving aldaar, en dat geldt tevens voor de verhoudingen in de Arabische wereld.

Maar welvarendheid berust voor een groot deel op politieke

schijn. Ook nu bestaat er grote armoede in het rijke westen. In de Verenigde Staten is er sprake van kindensterfte door ondervoeding en ziekte op grote schaal. Onder de zwarte bevolking van Washington is de kindensterfte hoger dan in de Sahel.

Er zou inderdaad een nieuwe wereldorde moeten ontstaan met universele normen en waarden. De Verenigde Naties zullen in het machtsvacuüm moeten opereren dat is ontstaan met de veranderingen in de Oost-West verhoudingen. Als er gereageerd moet worden op repressie in aparte staten dan is dat bij uitstek de verantwoordelijkheid van de V.N.. De laatste tijd zie je ook enige progressie rond de rapportage over de schending van de mensenrechten. In toenemende mate wordt het door de landen als pijnlijk ervaren als er een rapporteur wordt gestuurd.

De Verenigde Naties winnen aan moreel en formeel gezag.”

We willen een volgend onderwerp aansnijden, namelijk het ecologieprobleem. Valt aan het milieufront niet een volgende variant van exterminisme waar te nemen ?

”Jazeker, er bestaat kennelijk een grote behoefte om te vernietigen. En je hoeft niet alleen aan de oliebranden in Koeweit te denken die door Saddam moedwillig zijn aangestoken.

Er zijn verschillende vormen van eco-terrorisme. Zij zijn allemaal gebaseerd op de combinatie van onbenul en gefixeerd eigen belang. Ik denk aan de enorme kortzichtigheid waarmee voorstellen kunnen worden gedaan voor zogenaamde geschakelde oplossingen. Teveel CO₂, en dan wordt de vergroting van de hoeveelheid algen in zee voorgesteld door toevoeging van ijzer aan het zeewater. Dit stelt men serieus voor zonder zich te realiseren wat de verdere gevolgen zullen zijn van zo'n mondiale ingreep in het eco-systeem ! Het is alweer een obsessief beeld van de eigen wetenschappelijke macht. Maar de tegenspraken liggen ook opgesloten in onze sociale en culturele levenswijze. Over cultuur gesproken, wat men maar niet wil inzien, is dat het huidige consumptiesysteem is gebaseerd op koopkracht. En koopkracht betekent verspilling en vervuiling.”

Moeten wij dus inkomen inleveren om het milieu te beschermen ?

”Ja, zo zie ik dat. Ik denk dat koopkrachtverlies niet te vermijden valt, ook al komt hier tegelijk de inkomensverdeling bij in het geding. Omdat wij westerlingen nu eenmaal koopkracht omzetten in de meest vervuilende zaken: auto's, vliegtuigen, wegwerpartikelen.

We kunnen die aanschaffen omdat we over een vermeerderde koopkracht beschikken. Probleem is echter, dat als wij meer koopkracht krijgen, we niet in de hoek van de bank gaan zitten om een boek te lezen. Néén, we gaan nog een keer op vakantie, nog een keer met de auto. Kortom, wij hebben niet de levenswijze ontwikkeld die ons in staat stelt om de steeds ruimer wordende financiële mogelijkheden te gebruiken voor activiteiten die passen binnen een duurzame ecologische ontwikkeling. Behalve koopkracht blijven de concurrentieverhoudingen ook problemen opleveren. Als Nederlandse producten duurder zijn vanwege een ecologische toeslag, dan zal dat uiteraard problemen opleveren voor het Nederlandse bedrijfsleven. Eigenlijk zou dit probleem in Europees verband geregeld moeten worden. Europa zou ook zijn buitengrenzen minder toegankelijk kunnen maken voor schadelijke producten. Een interessant voorbeeld is het BST-rundvlees uit de Verenigde Staten. BST is een hormoon om het dier sneller te laten groeien. Het gebruik van dit groeihormoon in de Verenigde Staten heeft tot conflicten geleid met de Europese Gemeenschap, omdat wij zeggen dat onze bewoners geen vlees met hormonen willen. Wij produceren in principe zonder hormonen, wat het vlees dus duurder maakt.

Je dient bijvoorbeeld in GATT-verband dit soort voorbeholden te maken. Het zal nog veel onderhandelingen volgen voor we uit de problemen zijn. Het is ook een cultuurverschil. De Amerikanen hebben helemaal geen problemen met BST-vlees. Wij daarentegen hebben negatieve ervaring opgedaan met andere hormonen, zoals DES (het hormoon dat bij het vetmesten van varkens wordt gebruikt, en genetische afwijkingen kan veroorzaken). Wat ik wil verdedigen, zeker tegenover de Amerikanen, is het recht om bang te zijn ! “

Nu even van cultuurverschil naar cultuurprobleem, namelijk dat de problematiek van de eendimensionale levenswijze, tevens bureaucratisch en economisch ligt ingebed. Moet hierop geen antwoord komen van de politiek ?

”Je ziet het voorbeeld aan de problematiek van het wegennet, dat is een infrastructuur, maar vooral ook een mentale. Als de wegen er zijn, vragen zij erom gebruikt te worden. Terwijl tegelijkertijd geprobeerd moet worden de mensen het openbaar vervoer in te krijgen. En dan de Tussenbalans: wéér bezuinigingen op het openbaar vervoer. De problematiek zou geformuleerd moeten worden rond de mechanische mobiliteit, zonder gebruik van fossiele brandstoffen dus. Het gaat erom dat de mensen tevens worden betrokken bij deze problematiek. De bewegingsdrift moet kunnen worden omgezet in een nieuw maatschappelijk engagement. Alleen zo kun je erin slagen de groei in de mobiliteit terug te dringen. De overheid dient dan ook te stoppen met al die subsidies op mobiliteit; de benzine wordt veel te goedkoop gehouden. We weten dat die over 50 jaar op is. En realiseer je, ook bij het openbaar vervoer betalen we ongeveer 65% van de kosten per kaartje bij het streekvervoer en 75 tot 80 % bij het plaatselijk vervoer. Toch bestaat er eenvoudigweg een weigering om de discussie aan te gaan met de samenleving. Mobiliteit en consumptie zijn niet meer weg te denken. Je bent zielig als je niet mobiel bent. Maar de politiek moet zich realiseren dat het zeer slecht is als je nu uit abstracte bezuinigingsoverwegingen begint met het terugdringen van de mobiliteit. Dat kun je niet verkopen. Dit dien je vanuit het oogpunt van het milieu te doen en dan dus niet van de ene dag op de andere. Daar moet je de samenleving intensief op voorbereiden en bij betrekken.”

Kamerlid Tommel, slaagt u er in de politieke praktijk wel in om de problematiek van het milieu in te brengen in het economisch vraagstuk ?

”Jazeker ! Maar het is zwoegen. Kijk eens naar de verhoudingen die er (niet) bestaan tussen de economische en de milieuc commissie van de Kamer. De taal die er wordt gesproken is totaal verschillend. Je bent echt een outcast als je in de economische commissie milieutaal spreekt. Het punt waar het om draait, is de interpretatie van het doel van het economische beleid. Gaat het wéér om de internationale concurrentiepositie, of draait het om het soort van maatschappij die je voor ogen staat ? D66 gaat het om

Infrastructuur

de kwaliteit van die maatschappij. Kwaliteit, en daarom leveren het energiegebruik, de uitstoot van schadelijke stoffen e.d. de criteria. Andriessen heeft stevast de houding, ik wil niet. Hij zegt niet, ik kan niet, maar ik zou wel willen. Dat is bijvoorbeeld het verschil tussen hem en een andere minister van economische zaken, Van Aardenne. Andriessen heeft eenvoudig geen antenne voor dit probleem. Maar het zal toch echt gaan om het karakter en de economische levensduur van producten. Een auto zou bijvoorbeeld geen 10 jaar, maar 30 jaar mee moeten kunnen gaan. Andriessen antwoordt dan: wat Tommel wil is omgekeerd aan wat geldt. Omzetverhoging is wat nodig is, en dat is aanpassing aan de vraag van de klant. Daar moet je dus niet niet aan mee doen. Jammer genoeg is binnen de PvdA nauwelijks niets te merken van deze notie. Groen Links staat nog het meeste nabij. Maar in die kring wordt een gesignaleerd probleem altijd weer vertaald in actie tegen een bepaald product. Mij lijkt juist dat je het eerst eens dient te worden over de uitgangspunten voor een benadering. Het merkwaardige is dat met ondernemers, en dan met name de grote, nog wel te praten valt. Wij gaan vaak op werkbezoek en dan merk je toch een veranderende verhouding. Het zijn vooral de kleinere die moeilijk doen, net zoals zij het zijn die de meest indrukwekkende directiekamers bezitten. Parallel hieraan kun je stellen dat het beter praten is met de individuele ondernemingen

dan met hun organisaties, en vervolgens weer beter met de organisaties dan met de minister. De basis van het handelen betreft je toch pas als je personen individueel benadert. Zo lijkt het ook bij de burger. Men wil wel, maar daarom zou je juist stimulerend op moeten treden vanuit de politiek. We dienen dan ook op te passen dat de economische sector niet geïsoleerd wordt van de samenleving.”

Je ziet rond het parlement een arbeidsdeling optreden, die mede rekening schijnt te houden met de competenties van de verschillende politieke partijen. Zou er geen verdeling van de aandachtspunten kunnen zijn ?

“De arbeidsdeling bestaat wel in de politiek, maar is daarmee nog niet wenselijk. De partijen, en dat geldt zeker voor D66 als groeiende partij, moeten zich versterken op de onderwerpen waar zij nog niet goed genoeg in zijn. Je mag de zaken niet uit handen geven. De onderwerpen kennen hun samenhang en via deze interdisciplinaire raakvlakken dien je juist geloofwaardig te zijn. Wat jullie suggereren is wellicht mogelijk op de verschillende aandachtsgebieden die meer ideologisch gemotiveerd zijn. In dat geval zou je elkaar kunnen stimuleren en van elkaar kunnen leren. Dan is de PvdA weer veel interessanter dan de VVD. Deze laatste hanteert in ideologisch opzicht te primitieve voorstellingen. Dat merk je trouwens ook in

het gesprek met de grote ondernemingen. Daar is de VVD absoluut niet populair. De dingen worden door die partij veel te sterk versimpeld, terwijl het bij uitstek de grote bedrijven zijn die de complexiteit van de economische, culturele en politieke verhoudingen ontmoeten. Het CDA kent zijn eigen sterke punten, zij hebben kennis over de organisatie van de maatschappij in combinatie met zoiets als verantwoordelijkheidszin. Inderdaad, we zouden als partijen meer met elkaar moeten praten."

Als we je zo horen dan valt het nog wel mee met het tanen van de ideologieën. In hoeverre is er sprake van nieuwe ideologiserings, die een politieke relevantie kennen?

"Het is inderdaad de vraag of je wel kunt spreken over het einde van het ideologisch medium. Kijk naar de milieubeweging, de begrippen die worden gehanteerd, de levensstijl die wordt gepropageerd. Daar is sprake van ideologisering, alleen dit ideologisch bewustzijn loopt niet meer langs de traditionele lijnen van de politieke partijen. Het zelfde zag je bij de vredesbeweging, of nog steeds. En zie je rond een breed scala van onderwerpen in wat je de emancipatiebeweging zou kunnen noemen. Het zijn allemaal onderwerpen die ideologiserings betekenen op het moment dat zij in politieke termen konden worden geformuleerd. Dan ook wordt de politiek er op aangesproken. Dat duidt een primaire functie aan van de politiek. De politiek heeft steeds een kanaliserende functie, in de positieve zin des woords. Ideologiserings geschieden op het raakvlak van samenleving en staat. Dat was vroeger al zo en nu in nog sterkere mate. Waar men te weinig oog voor heeft, is dat de samenleving en de staat veranderd zijn. Dat reflecteert zich in de politiek, maar ideologisering in de zin van het formuleren van een maatschappelijke problematiek in termen van een wereld-

beeld, vindt nog steeds plaats. Het feit dat de oude klasse-ideologieën niet meer bestaan, althans zich veel minder in politieke zin herkenbaar laten formuleren, betekent dus niet dat er helemaal geen ideologie bestaat. Wat het beeld van de ideologische realiteit bovendien nog vertekent, is de rol die de media spelen. Met hun overdreven concentratie op centrum dat politiek zou zijn, wordt een schijnbare realiteit geconstrueerd. De politiek dient te waar-schuwen voor deze geconstrueerde waarheid. Maar meer kun je er als politici ook weer niet tegen doen. Wat ik altijd probeer, is mij er rekenschap van te geven dat aan de andere kant van de microfoon er zo'n 200.000 mensen luisteren. Mensen die wel met aandacht luisteren, maar geen bijzondere kennis hebben van de vaak gespecialiseerde onderwerpen. Die mensen kun je tegemoet komen door je ervan bewust te zijn hoe je de dingen zegt. Dat is het beste wapen tegen wat men de mediatisering noemt van de politiek.

Die mogelijkheid bieden de media zelf, laten we ons dat wel blijven realiseren."

Nog een vraag, zijn politieke partijen eigenlijk achterhaalde politieke constructies?

"Nee, het is alleen zo dat politieke partijen niet meer exclusief zijn in het optreden op het politieke strijdtoneel. Zij zijn wel de enige instanties die de thema's politiek onder woorden brengen en in kunnen brengen in het politieke besluitvormingsproces. De partijen zouden op grond van deze functie, die zij nog steeds hebben, niet de concurrentie behoeven te voelen van andere bewegingen, netwerken of instellingen. Dat zijn en blijven lokale instanties, geografisch of per thematiek. Het is aan de partijen om de discussie die daar wordt gevoerd politiek te genereren."